

José Bada Panillo, conseller de Cultura de la Diputació General d'Aragó, nascut a la Franja, ha estat notícia darrerament. Un acte preparat a Tarragona, organitzat per Òmnium Cultural, per tractar el tema de la llengua en les comarques aragoneses que parlen català, va rebre una telefonada anònima. Un avís de bomba. Una actitud aïllada contra una altra de diàleg, que fins ara ha caracteritzat el conseller.

«Va ser només una persona —ens comenta José Bada—, un petit incident, sense més transcendència. El problema de la llengua és delicat, on la irracionalitat es pot presentar perquè hi convergeixen unes altres motivacions, uns altres interessos de mena distinta. Això explica la polèmica actual. Encara que fins ara no hem tingut cap problema especialment greu.»

José Bada ha col·laborat en alguns actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Segons ell, «cal orientar una col·laboració més gran entre tots els països de l'antiga Corona d'Aragó». I ens comenta: «Partim d'un principi de respecte al dret a l'ús i al coneixement de la pròpia llengua. Això és elemental». Però matisa: «Cal constatar sempre que les comarques de la Franja són aragoneses. A Aragó hi ha el castellà, el català i l'aragonès. I em pense que, això, ho tenim assumit».

Li concretem aquesta intenció preguntant-li la seua actitud pel que fa a la recepció de la TV3 en aquestes comarques. «TV3 es veu molt més enllà. I no hi tenim res en contra. Cadascú és lliure de veure el canal que trie. Però que quede clar que aquest és un problema nostre, perquè la cultura catalana és una cultura, també, d'Aragó. El plantejament és molt senzill. Per això, en alguns temes no ens agraden les ingerències. Encara que entenc que els mitjans de comunicació són un fet complicat. I un canal en català només podia arribar-nos ara de Barcelona».

Entre fronteres

A ponent o a orient, des de l'òptica catalana o aragonesa hom troba de nord a sud, des dels Pirineus als Ports



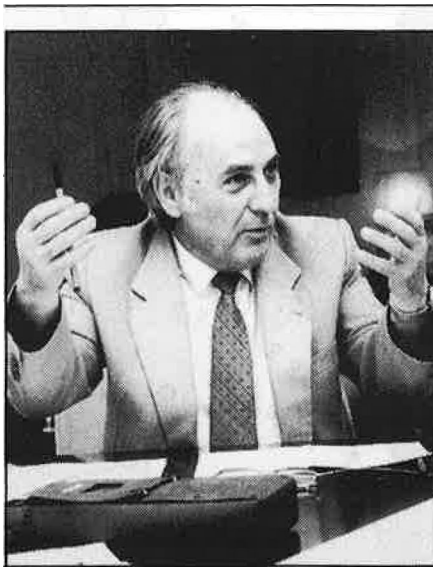
m mtm

LA FRANJA DE PONENT

Parlar d'una altra manera

Les comarques aragoneses on es parla català, conegudes com «la Franja», veuen ara una actitud institucional més positiva i unes possibilitats de recuperació reals, només esguitades per anècdotes aïllades.

J. Monclús/R. Ventura



Dalt, cartell d'entrada a la comarca de la Llitera. Baix, José Bada: «No tenim res contra el fet que la TV3 es veja a Aragó.»

de Beseit, un seguit de comarques amb peculiaritats pròpies, sobretot lingüístiques, que li donen una identitat comuna i que constitueixen la denominada Franja d'Aragó. Es tracta d'una zona entre fronteres administratives que al llarg de cinc segles va perdent part dels seus orígens i, en conseqüència, la seva identitat com a poble.

Tot i pertànyer administrativament a l'Aragó, les cinc comarques que componen la Franja, la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca, la Matarranya i part de la Terra Alta, curiosament adscrites a les tres províncies aragoneses, per història, cultura, economia i distàncies quilomètriques tenen una identitat plenament catalana, i les seves capitals funcionals són Lleida i Tortosa.

D'aquestes terres frontereres entre Catalunya i l'Aragó destaca el fet de l'idioma. La llengua que parlen el 90 per cent dels 70.000 habitants d'aquestes contrades és el català occidental, conservat per via oral al llarg del temps amb un grau variable de dialectalització, amb un seguit de particularitats quasi remarcables en cada poble, com a conseqüència del fet de no comptar amb un suport literari. Així, doncs, ens trobem amb el català com a llengua parlada habitualment en tots els àmbits de la vida quotidiana, mentre que el castellà, la llengua imposada per l'estat, a nivell oral només s'utilitza en l'espai oficial, i encara no sempre s'ha esdevingut així.

La situació atípica de la zona ha comportat un seguit d'enrenous i de lluites polítiques, la majoria de vegades viscudes passivament per gran part dels seus habitants.

Una nova consciència

En l'última dècada del franquisme la terrible emigració que pateixen aquestes contrades, davant la mecanització agrària de finals dels 60 —cal recordar que el 75 per cent de la població es troba ocupada en el sector primari— comporta el trànsit de molts naturals de la zona a la perifèria industrial de Barcelona, fet que n'ac-

centua la catalanitat i la contagia als seus familiars de la Franja.

D'altra banda, en ple desenvolupament econòmic, moltes famílies poden assumir el repte de donar estudis universitaris al seus fills, generalment a Tortosa, Tarragona, Barcelona o Lleida. Aquesta petita elit cultural pren consciència de la identitat de les seves obligades contrades, comencen a sorgir petits moviments de reivindicació de la cultura catalana de la zona que van sent tallats per la dalla de les corporacions locals franquistes i és més que significatiu el fet que els grups més conscienciats s'organitzin a Barcelona, amb la creació de l'Associació cultural de la Franja de Ponent, entitat que desenvolupa una tasca importantíssima d'edició i difusió d'estudis de la zona, a Lleida, com també i de manera excepcional a Calaceit, sens dubte punt clau d'absorció de la cultura de la Franja dins del seu propi territori.

La declaració de Mequinensa

La transició política i l'entrada en vigor de la democràcia amb les eleccions municipals i la nova estructura de l'estat en autonomies fan pensar que les coses canviaran, però almenys això en els primers anys no succeeix. Les recents estrenades institucions democràtiques no es fan ressò de la problemàtica de la zona i a Saragossa tot allò que sona a «català» continua considerant-se perillós i com a tema tabú.

Malgrat això, hi ha dos fets claus que en aquest període comportaran un reconeixement oficialista del català a les contrades de la Franja, que es concretarà en la Declaració de Mequinensa, signada per una bona part de batlles i regidors el dia 1 de febrer del 84. En aquest escrit els batlles es comprometen a la normalització, en un ampli ventall d'actuacions, del català a la Franja.

El nou govern autonòmic aragonès, amb majoria socialista, i a través del conseller Bada, malgrat algunes reticències, crea una xarxa de mestres de català i l'idioma s'introdueix a les escoles com a assignatura optativa des del curs 84-85 als municipis que prèviament ho havien sol·licitat. Per al curs 85-86, segons fons de la conselleria de Cultura de la Diputació General d'Aragó, s'han incorporat a les classes de català Fabara i Nonasp, dos

nous municipis. El mateix conseller de Cultura, José Ramón Bada, ha declarat en diverses ocasions que tots aquells ajuntaments de la Franja que ho sol·licitin tindran accés en les seves escoles a l'aprenentatge optatiu del català. La llengua catalana també s'ha introduït a la Universitat de Saragossa.

Aquest procés introductor del català a les escoles ha anat patint un seguït de retards perquè la Diputació General d'Aragó no té encara les competències traspassades en matèria d'educació ni de funcionariat i, per tant, els mestres han d'acceptar el fet de traslladar-se a la zona en comissió de serveis.

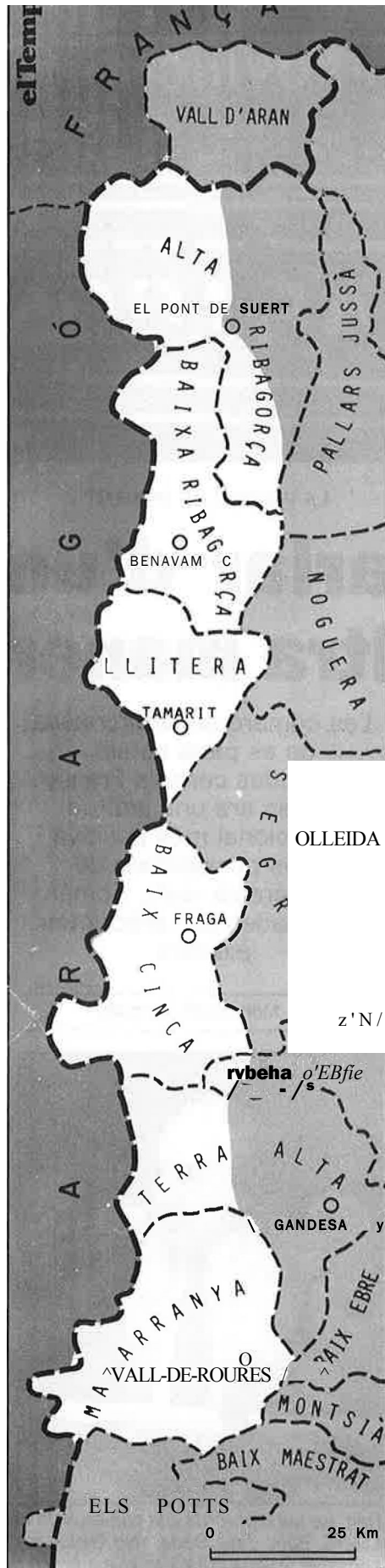
Les primeres classes de català es van impartir el mes de gener del 85 a l'Institut Ramón J. Sender de Fraga, gràcies a la bona predisposició per part del claustre de professors i, sobretot, per l'actitud del consistori municipal, encapçalat pel batlle de la població, Francesc Bertran. L'esmentat alcalde, en una ocasió, feia palesa la seva indignació per la discriminació de la zona davant les Corts d'Aragó, tot afirmant que «hi ha una consciència molt sentida que Aragó no ens vol, ens rebutja per la parla catalana. Malgrat tot, el poble de la Franja se sent aragonès».

En aquestes afirmacions el batlle de Fraga incidia en un vell problema que de sempre han patit els habitants de la zona, ja que han estat tractats com aragonesos de segona per un ampli sector de l'interior de l'Aragó, caracteritzat pel seu anticatalanisme radical. Molts naturals d'aquestes contrades s'han sentit termes com «polacos», paraula despectiva per anomenar els catalans o d'altres de similars, malgrat que la majoria de la població, fins i tot la més conscienciada en la defensa de la llengua autòctona, se sent aragonesa.

En els darrers temps la mentalitat reaccionària en contra de la cultura autòctona tant a l'interior de l'Aragó com a la mateixa Franja ha anat canviant de plantejaments.

Igualment, s'han creat dues col·leccions de llibres, l'una a Barcelona, de l'editorial El Llamp, que ha publicat tres obres, i l'altra des de la Diputació General d'Aragó, que n'ha publicat tres més.

I cal assenyalar, també, com a factor clau de la potenciació del català a la Franja la perfecta recepció de TV3 i d'emissores que emeten en català, com Catalunya Ràdio o Cadena-13.



La reculada de la llengua durant el franquisme comença ara a ser capgirada.